

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.3

О.О. Стрижак, доц., канд. екон. наук*Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна***Інституціональні системи: сутність та складові**

В статті отримали подальший розвиток теоретичні засади інституціональної економіки щодо визначення суті та змісту поняття «інституціональна система». Доведено, що інститути впливають на розвиток суспільства та його окремих сфер і галузей. Доповнено та розширено типологію неформальних інститутів на основі визначення типів взаємодії формальних та неформальних норм. Обґрунтовано, що невиконання формальних норм та їх заміна неформальними свідчить про неефективність діючої інституціональної системи суспільства. Запропоновано в якості непрямого показника оцінки якості інституціональної системи використовувати Індекс сприйняття корупції.

інституціональна економіка, інституціональна система, формальні інститути, неформальні інститути**Е.О. Стрижак**, доц., канд. екон. наук*Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, г. Харків, Україна***Институциональные системы: сущность и составляющие**

В статье получили дальнейшее развитие теоретические основы институциональной экономики относительно определения сути и содержания понятия «институциональная система». Доказано, что институты влияют на развитие общества и его отдельных сфер и отраслей. Дополнена и расширена типология неформальных институтов на основе определения типов взаимодействия формальных и неформальных норм. Обосновано, что невыполнение формальных норм и их замена неформальными свидетельствует о неэффективности действующей институциональной системы общества. Предложено в качестве косвенного показателя оценки качества институциональной системы использовать Индекс восприятия коррупции.

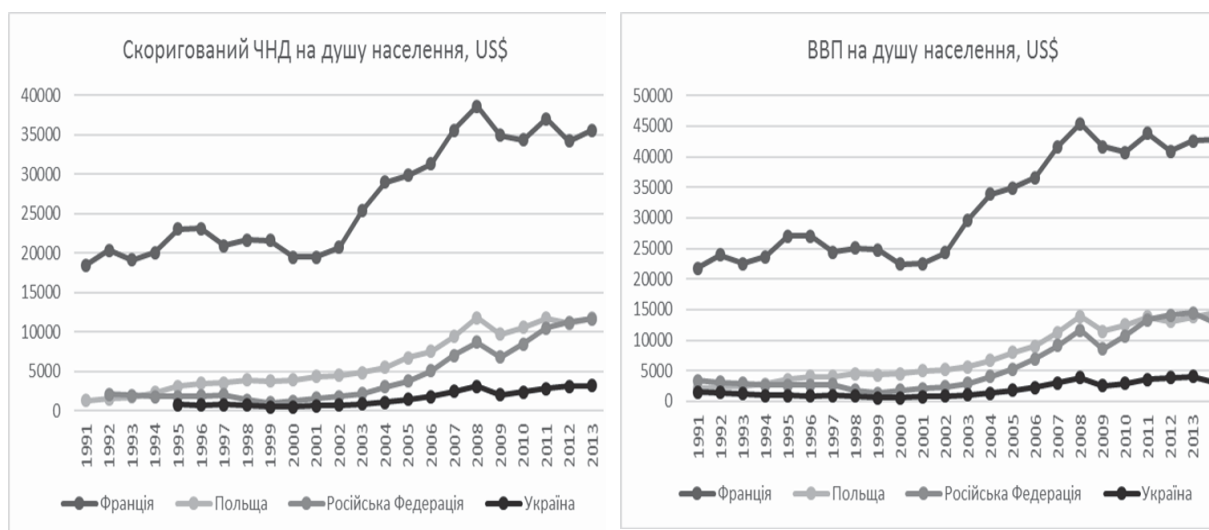
институциональная экономика, институциональная система, формальные институты, неформальные институты

Постановка проблеми. Криза, яка охопила всі сфери суспільства та обумовила стрімке падіння економіки та рівня життя в Україні, вкотре довела наявність тісного взаємозв'язку і взаємовпливу економіки і політики - інституціональні фактори зумовили дестабілізацію як політичної, так і економічної сфери одночасно. Розробка рекомендацій з подолання кризи та забезпечення умов сталого розвитку повинна починатися з реалізації та впровадження інституціональних реформ. Як зазначає Лібанова Е.М., наразі однією з ключових проблем українського суспільства є незавершеність подолання суперечностей між: старими та новими соціальними інститутами, одиницями інституційної структури на різних рівнях її ієрархії (суспільної, гносеологічної, правової, територіальної тощо; інститутами різних сфер та їх пограничних лакун тощо) [12, с. 38]. Інститути, які діють у суспільстві, можуть як прискорювати, так і гальмувати його розвиток. Однак, незважаючи на визнання важливості та значення інститутів та їх впливу на розвиток країни, вони часто виявляються недооціненими та недостатньо враховуються при розробці соціально-економічної політики держави. Тому важливим завданням науки та практики господарювання є розвиток теоретичних основ дослідження інституціональних систем, що є підґрунтям для обґрунтування й впровадження науково-практичних рекомендацій щодо шляхів та методів інституціональної стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інституціональних систем, особливостям їх функціонування та розвитку присвячено праці зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Норта Д. (North D.C.) (досліджено природу інституціональних змін, визначено структуру інститутів, проаналізовано роль інститутів в економіці перехідного періоду) [8], Хелмке Г. (Helmke G.) Левітські С. (Levitsky S.) (з'ясовано вплив неформальних норм на політичні процеси) [17], Аузана А. А. (охарактеризовано значення та функції інститутів, співвідношення формальних та неформальних норм в інституціональній системі, розкрито вплив інституціонального середовища на інституціональні угоди) [1], Вольчика В.В. (розглянуто інформаційну природу інститутів, якість інституціональної структури суспільства) [2], Кузьміна Я.І. (зосереджено увагу на питаннях інституціональних змін, встановлено залежність соціально-економічного розвитку країн від діючих в них формальних та неформальних інститутів) [6], Покатаєвої О.В. (розкрито економічну природу інституціональних трансформацій економічних відносин) [9], Решетіло В.П. (досліджено питання організації та функціонування інституціональних систем) [10], Савіна Е.В. (визначено вплив інституціональної системи на відтворення людського капіталу) [11], Фролова Д. П. (розширено методологічну базу інституціональної економіки, обґрунтовано необхідність застосування методології інституціонального аналізу щодо дослідження проблем глобального господарства) [13], Шпикуляка О. Г. (розмежовано поняття інституту та інституції, проаналізовано проблеми інституціоналізації стосовно аграрного ринку) [15] та ін. Однак, незважаючи на значні наукові досягнення в окресленій галузі досліджень, низка питань потребує удосконалення та розвитку. Так, залишаються певні суперечності у трактуванні понять «інституціональна система», існують неузгодженості наукових поглядів щодо визначення складу та рівнів інституціональної системи суспільства тощо.

Постановка завдання. Мета статті – розвиток теоретичних засад інституціональної економіки щодо уточнення суті та змісту поняття «інституціональна система», визначення її складових елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На момент здобуття незалежності практично за всіма макроекономічними показниками Україна була майже на одному рівні з Росією та Польщею (рис. 1).¹

¹ Вибір бази порівняння обумовлено тим, що Польща та Франція – дві європейські країни, найбільш близькі Україні за територією та чисельністю населення, а Російська Федерація традиційно використовується вітчизняними вченими при здійсненні макроекономічних порівнянь.

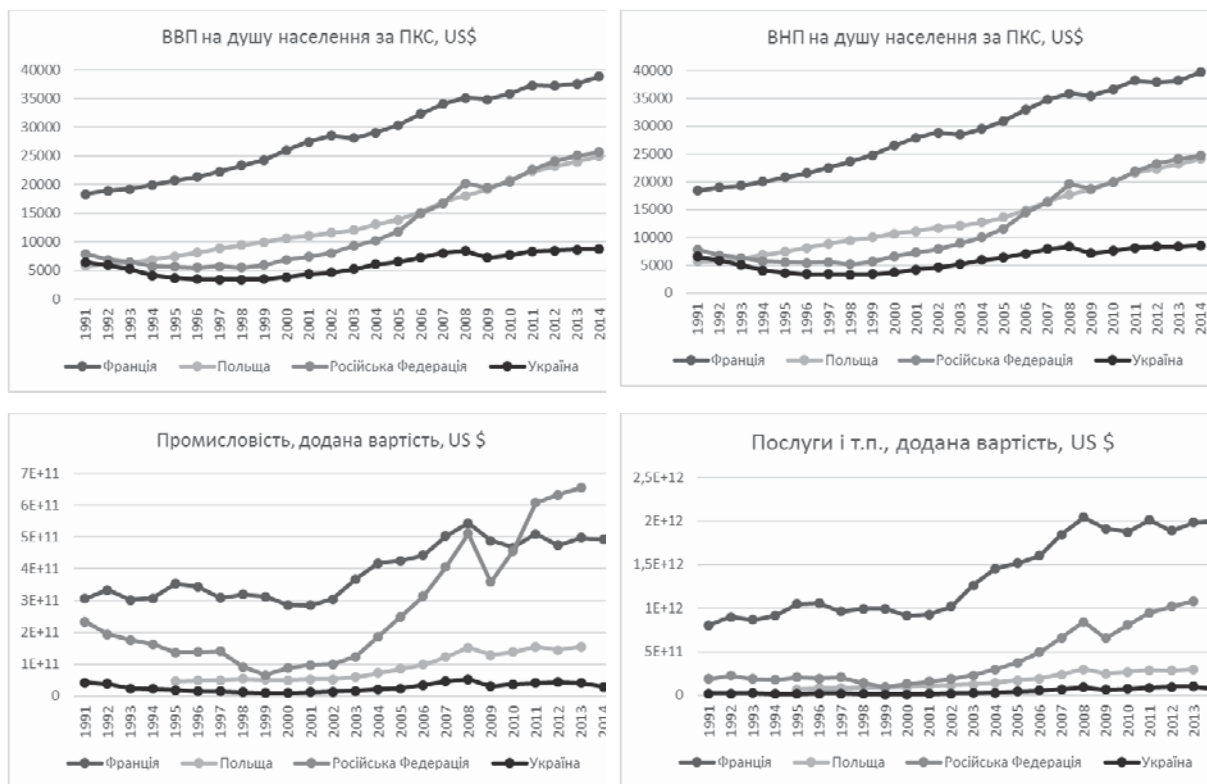

Рисунок 1 – Динаміка макроекономічних показників, 1991-2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [7].

Отже, як видно із рис. 1, за більш ніж 20 років незалежності, маючи практично однакові позиції з Польщею та Російською Федерацією у 1991 р., на теперішній час Україна демонструє значне відставання від цих країн за основними макроекономічними показниками, наближаючись до рівня найменш розвинених країн, причому розрив збільшується з кожним роком. І це за наявності сприятливих умов із забезпечення сталого розвитку: природних ресурсів, територій, сільськогосподарських угідь, наявних основних фондів, розгалуженої інфраструктури, освіченої та кваліфікованої робочої сили, науково-технічного потенціалу тощо.

Виникає питання, чому ж за однакових умов одні країни досягають великих успіхів, а інші втрачають свої позиції та залишаються на периферії світового господарства? Чому тотальні економіки неефективні? І, навпаки, країни, що мають демократичні режими, демонструють високий рівень економічного розвитку та якості життя населення? Чому більшість розвинених країн має саме демократичні режими з високим ступенем контролю суспільства над владою та розподілом коштів? Відповідь на ці непрості питання полягає у визначенні того, яким чином країна може використовувати свої можливості та консолідувати зусилля для розвитку.

Досвід практики господарювання розвинених країн показує, що своїми успіхами вони зобов'язані ані природним ресурсам, ані індустріальному виробництву, ані геополітичному розташуванню (хоча всі ці фактори і мають значення). Вирішального значення для забезпечення умов сталого розвитку та добробуту громадян набувають ті чинники, які структурують наявні можливості та ресурси у певне русло, використовуючи їх з відповідною метою для отримання суспільно значимих результатів. Першочергового значення набувають не самі по собі фактори виробництва, а те яким чином вони використовуються. Саме «інститути мають значення», і цей вислів Д. Норта не викликає заперечень. Інститути впливають прямо чи опосередковано на розвиток як суспільства в цілому, так і окремих сфер та галузей

зокрема. Додамо до цього, що окрім інститутів, які діють у суспільстві, значення має і те, яким чином вони взаємодіють один з одним, тобто якість їх взаємодії та взаємозв'язків.

Слід зазначити, що інститути не існують відокремлено, у сукупності вони складають інституціональну систему суспільства, основні підходи до визначення якої представлено в табл. 1.

Таблиця 1 – Теоретичні підходи до визначення поняття «інституціональна система»

Автор, рік	Визначення
Решетіло В.П., 2005	сукупність і взаємодія діючих в країні формальних та неформальних принципів, правил, норм і процедур економічної діяльності, санкціонованих законом або звичаєм, а також організації та установи, політичні та адміністративні структури, які контролюють дотримання економічними суб'єктами законодавчих норм в інтересах всієї суспільної системи [10, с. 85-86]
Кузьмінов Я., 2005	своєрідна піраміда, що складається з трьох рівнів, вершину якої складають формальні правила, середній рівень складається з неформальних правил, а основу формують культурні традиції та цінності [6, с. 10]
Савін Е.В., 2005	особливий взаємозв'язок соціально-економічних інститутів, інституціоналізованих організацій і особливих інституціональних інструментів, під впливом яких здійснюється формування, функціонування і вдосконалення суспільно важливих властивостей і якостей людської особистості [11, с. 76]
Фролов Д.П., 2008	[господарства] цілісна сукупність взаємопов'язаних і упорядкованих інститутів, що характеризується емерджентним і синергетичним ефектом [13, с. 16]
Шпикуляк О.Г., 2009	фундація, яка визначає стимули і пріоритети розвитку структур, особистостей, а також механізми регулювання економіки і ринку [15, с. 75]
Хлебнікова Н.В., 2011	певним чином упорядкована спільна діяльність людей, які об'єднують свої зусилля для досягнення певної мети або координують їх, домагаючись корисних для себе результатів, які не обов'язково збігаються як загальна мета [14]
Решетіло В.П., 2013	динамічна система кооперативних контрагентних взаємодій макроскопічних інституційних структур, економічних, політичних і адміністративних організацій і установ, об'єднаних єдиною місією (загальною метою), взаємодії яких здатні породжувати позитивні синергетичні ефекти і формувати нову якість системи [5, с. 18]
Гапонова С.Н., 2013	органічний, генетичний взаємозв'язок інститутів, що її складають та представляють певну логічно закінчену, цілісну єдність, здатну до саморозвитку і самовідтворення [3]

Джерело: складено автором.

Як видно з табл. 1, вчені характеризують інституціональну систему як сукупність взаємопов'язаних інститутів. Ця сукупність інститутів утворює цілісну єдність, яка надає системі особливих характеристик. При цьому Кузьмінов Я. зосереджує увагу на ієрархічності такої сукупності і, слідуючи за Уільямсоном О.,

наголошує на її трирівневій побудові. Решетіло В. П. акцентує увагу на економіко-правовому характері інституціональної системи, додаючи до її складу контролюючі організації та установи. Савін Е.В. та Шпикуляк О.Г. виділяють в якості основної характеристики людино центричність. Фролов Д.П. підкреслює наявність синергетичного ефекту діяльності інституціональної системи.

Враховуючи вищенаведені підходи до формулювання цієї економічної категорії, представляється доцільним визначити інституціональну систему як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих формальних і неформальних комплементарних інститутів, що діють в суспільстві, дуальний характер якої виражається в створенні, як основи людської взаємодії, так і її обмежувальних рамок. Згідно підходу Helmke G., Levitsky S. [17] інститути відрізняються тим, що неформальні норми встановлюються самі собою, при тому як формальні насаджуються ззовні.

Таблиця 2 – Типологія неформальних інститутів

Наслідки	Ефективні формальні інститути	Неефективні формальні інститути
Конвергентні	Комплементарні	Субституційні
Дивергентні	Акомодаційні	Конкурентні
Симультанні	Периферійні	Домінуючі / Заблоковані**

** У випадку інституціональних пасток

Джерело: побудовано та доопрацьовано автором з використанням [17, с. 728].

Комплементарні – правила, які доповнюють один одного, регулюючи відносини, які за суттю є продовженням писаних правил, але не зафіксовані формально. Наприклад, низка положень контрактів, процедури прийняття рішень, вирішення трудових суперечок в організаціях та ін.

Акомодаційні – суперечать закону за суттю, але не з правових позицій («телефонне право», «мовчазний картельний зговір», «блат», «фаворитизм», подарунки). Є похідними від формальних інститутів у разі неможливості змін останніх, функціонують без прямого порушення формальних правил.

Субституційні – виникають за умов слабого виконання чи невиконання формальних правил у разі неефективного механізму примушення до виконання норм писаного права, виконуючи функції неефективних формальних інститутів («джентельментські угоди», патрулі самооборони, підпільні суди тощо).

Конкурентні – інститути, які співіснують поряд з неефективними формальними інститутами, але несумісні з ними: щоб дотримуватися правил одних інститутів, потрібно порушувати інші (клієнтелізм, патрімоніалізм, кланова політика, корупція, хабарі, «відкати» тощо).

Периферійні – інститути, які існують симультанно з формальними, але не домінують у суспільстві (альтернативні віросповідання у клерикальних державах, «цивільний шлюб», кримінальна субкультура, третейські суди шаріату у Великобританії, мови, які не мають статусу державної, та ін.).

Домінуючі – інститути, які не закріплені формально в якості основних, але переважають у суспільстві та широко підтримуються, іноді заповнюючи інституціональні пустоти (релігійні свята, обряди, традиції у світській державі тощо).

Заблоковані – інститути, які не використовують внаслідок широкого розповсюдження інституціональних пасток – неефективних, але усталених норм (QWERTY-ефект, різна ширина залізничної колії, право-, лівосторонній рух на дорогах).

Неформальні норми часто перетворюються у формальні, таким чином відбувається формалізація норм, тобто перегляд норм писаного права шляхом

прийняття поправок до законів та підзаконних актів. Зокрема, зміни у законодавстві виникають як відповідь на вимоги часу та здійснюються під впливом суспільства.

І, навпаки, формальні норми, які штучно насаджені, можуть бути не сприйнятні суспільством та викликати появу відповідних неформальних усталених норм, зокрема бартерні розрахунки як реакція на недосконале податкове законодавство та кризу неплатежів. Коли виникає протиріччя між формальними та неформальними нормами, високі витрати виконання формальної норми призводять до пріоритету неформальної. Якщо діюча формальна норма неефективна, то вона витісняється більш ефективною неформальною нормою, призводячи до зростання тіньового сектора економіки. Відсутність реакції держави на переважання у практиці господарської діяльності неформальних норм, які суперечать формальним, призводить до послаблення ролі держави та зменшенню контролю за виконанням норм. Тотальне невиконання формальних норм та їх заміна неформальними свідчить про неефективність діючої інституціональної системи суспільства. Так, корупція виникає там, де слідувати правовим інститутам не вигідно, а відповідальності за зловживання можна уникнути завдяки тій же самій корупції. Таким чином виникає порочне коло корупції.

З цих позицій непрямым показником оцінки якості інституціональної системи є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який розраховується Transparency International на основі експертних оцінок рівня корупції в країні. В 2016 р. до Індексу включено 176 країн та територій по всьому світові. Індекс становить собою оцінку від 0 (максимальний рівень корупції) до 100 (відсутність корупції), до 2012 р. від 0 до 10.

На основі аналізу даних, наведених у [16] представлено динаміку індексу для окремих країн (рис. 2).

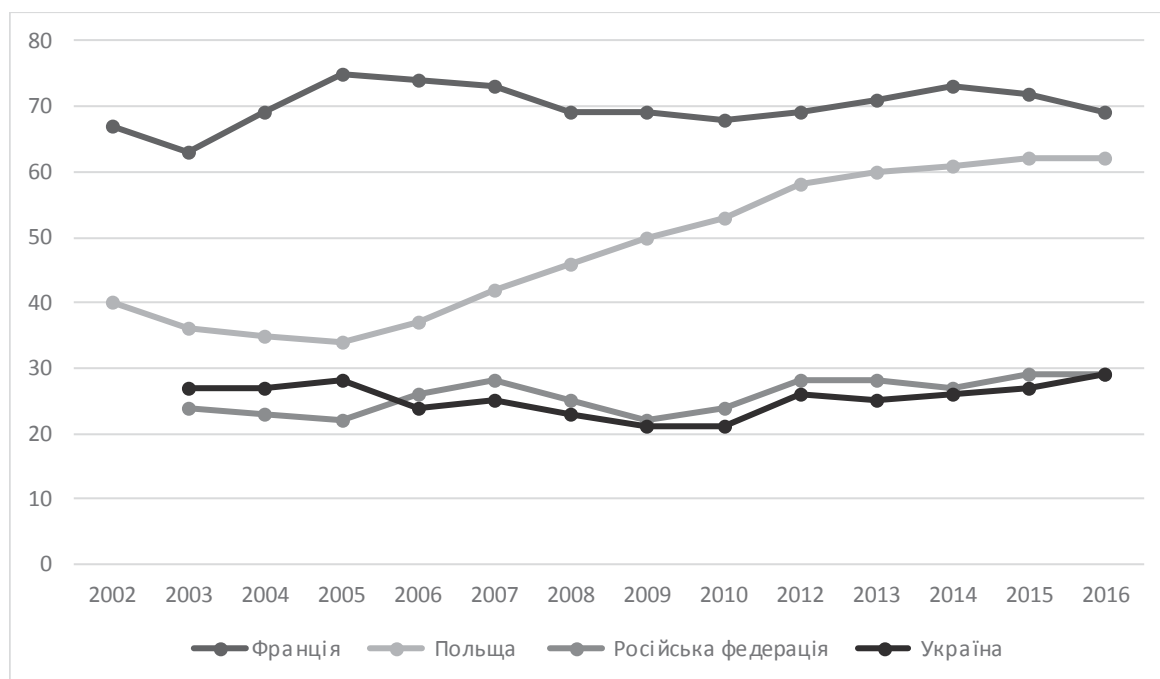

Рисунок 2 – Індекс сприйняття корупції, 2002-2016 рр.*

Примітка: * - для порівняльності значення індексу до 2012 р. було помножено на 10.

Джерело: побудовано автором за даними [16].

Порівняння трендів на рис. 2 та рис. 1 свідчить про те, що високий рівень корупції супроводжується низькими макроекономічними показниками, тобто корупція

гальмує економічний розвиток країни. Україна в цьому рейтингу в 2016 р. має 29 балів та розділяє 131 місце з Російською Федерацією, Іраном, Казахстаном та Непалом і є (разом із Російською Федерацією) найбільш корумпованою країною в Європі. У Прес-Релізі [16] зазначено, що країни з найгіршими показниками, крім наявності конфліктів і воєн, характеризуються недобросовісним управлінням, неблагонадійними державними інститутами, такими як поліція і судові органи, а також недостатнім рівнем незалежності засобів масової інформації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, інституціональна система для ефективної дії та досягнення мети функціонування повинна бути збалансованою з точки зору співвідношення формальних та неформальних норм, які її складають. Критичне переважання тих чи інших інститутів повинне бути сигналом для відповідних заходів державного регулювання в напрямку змін формальних норм. Продуктивна взаємодія інститутів, які складають інституціональну систему, дозволяє забезпечити фундамент для сталого економічного розвитку країни.

Перспективи для подальшого наукового пошуку в окресленій галузі досліджень полягають у виявленні співвідношення, визначенні закономірностей еволюції та розвитку формальних та неформальних інститутів інституціональної системи суспільства, що, на наш погляд, дозволить сформулювати рекомендації з оцінки її якості та підвищення ефективності функціонування.

Список літератури

1. Аузан А.А. Институциональная экономика [Текст] / А.А. Аузан. – М.: Инфра-М, 2005. – 415 с.
2. Вольчик В.В. Институты, информация и институциональная структура экономики [Текст] / В.В. Вольчик, А.А. Оганесян // Journal of Economic Regulation (Вопросы регулирования экономики). – Т. 1. – № 2. – 2010. – С. 30–42.
3. Гапонова С.Н. Институциональная система и институциональная среда: взаимосвязь и субординация [Электронный ресурс] / С.Н. Гапонова, Г.И. Рац, В.С. Рац // Теория и практика общественного развития. Электронный журнал. – 2013. – № 12. – Режим доступа: http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/12/ekonomika/gaponova-rats-rats.pdf
4. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» № 317-VIII від 9 квітня 2015 року [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 26. – ст. 219.
5. Институційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем: Монографія [Текст] / В.П. Решетіло, Г.В. Стадник, І.А. Островський та ін.; за заг. ред. В.П. Решетіло. – Х.: ХНАМГ, 2013. – 241 с.
6. Кузьминов Я. Институты: от заимствования к выращиванию (опыт российских реформ и возможное культивирование институциональных изменений) [Текст] / Я. Кузьминов, В. Радаев, А. Яковлев, Е. Ясин // Вопросы экономики. – 2005. - № 5. – С. 5–27.
7. Матеріали Групи Світового Банку [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/products/wdi>
8. Норт Д. Вклад неоинституционализма в понимание проблем переходной экономики [Электронный ресурс] / Д. Норт – Режим доступа : <http://www.finansy.ru/publ/north.htm>.
9. Покатаєва О.В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід: Монографія [Текст] / О.В. Покатаєва. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. – 408 с.
10. Решетіло В.П. Институциональные системы в общественных структурах: место, роль и трансформационные функции [Текст] / В.П. Решетіло // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Том 2. – Полтава, 2005. – С. 85–90.
11. Савин Э.В. Воспроизводство человеческого капитала в институциональной системе [Текст] / Э.В. Савин. // Российское предпринимательство. – 2005. – № 11 (71). – С. 72–77.
12. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь [Текст] / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. – 412 с.
13. Фролов Д.П. Эволюционная перспектива институциональной экономики России : монография

- [Текст] / Д.П. Фролов ; ГОУ ВПО «ВолГУ» ; науч. консультант О. В. Иншаков. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2008. – 462 с.
14. Хлебникова Н.В. Рынок труда в институциональной системе [Электронный ресурс] / Н.В. Хлебникова // Экономический журнал. – 2011. – № 2(22). – Режим доступа: http://economicarggu.ru/2011_2/hlebnikova.pdf
  15. Шпикуляк О.Г. Институції аграрного ринку [Текст] / О.Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. – 479 с.
  16. Corruption Perceptions Index 2002-2016. Transparency International [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.transparency.org>
  17. Helmke G. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda [Текст] / G. Helmke, S. Levitsky // *Perspectives on Politics*. – 2004. – Vol. 2, No. 4 (Dec., 2004). – pp. 725–740.

Referencis

1. Auzan, A.A. (2005). *Institutsionalnaia ekonomika [Institutional Economics]*. Moscow: Infra-M [in Russian].
2. Vol'chik, V.V., & Oganiesyan A.A. (2010). Instituty, informacija i institucional'naja struktura jekonomiki [Institutions, information and institutional structure of the economy]. *Voprosy regulirovanija jekonomiki - Journal of economic regulation, Vol. 1, 2*, 30-42 [in Russian].
3. Gaponova, S.N., Rac, G.I., & Rac, V.S. (2013). Institucional'naja sistema i institucional'naja sreda: vzaimosvjaz' i subordinacija [Institutional system and institutional environment: interconnection and subordination]. *Teorija i praktika obshhestvennogo razvitiya. Jelektronnyj zhurnal – Theory and practice of social development. Electronic Journal, Vol. 12*. Retrieved from http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/12/ekonomika/gaponova-rats-rats.pdf [in Russian].
4. Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennja komunistychnogo ta nacional-socialistychnogo (nacysts'kogo) totalitarnyh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propagandy i'hn'oi' symvoliky» № 317-VIII vid 9 kvitnja 2015 roku [The Law of Ukraine "On Conviction of the Communist and National-Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and the Prohibition of the Promotion of Their Symbols" No. 317-VIII, September 9, 2015]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady – Information from the Verkhovna Rada, Vol. 26, st. 219* [in Ukrainian].
5. Reshetilo, V.P., Stadnyk, G.V., Ostrovs'kyj, I.A. et al. (2013). *Institutional factors of sustainable development of regional socio-economic systems: Monograph*. V.P Reshetilo (Ed.). Kharkiv: HNAMEG [in Ukrainian].
6. Kuz'minov, Ya., Radaev, V., Yakovlev, A., & Yasin, E. (2005). Instituty: ot zaimstvovanija k vyrashhivaniju (opyt rossijskih reform i vozmozhnoe kul'tivirovanie institucional'nyh izmenenij) [Institutions: from borrowing to cultivation (the experience of Russian reforms and the possible cultivation of institutional changes)]. *Voprosy Ekonomiki – Issues of economics, Vol. 5*, 5-27 [in Russian].
7. Site of World Bank. *worldbank.org*. Retrieved from <http://data.worldbank.org/products/wdi> [in English].
8. North, D. (1997). *Vklad neoinstitucionalizma v ponimanie problem perehodnoj jekonomiki [The contribution of neoinstitutionalism to understanding the problems of the transition economy]*. Retrieved from <http://www.finansy.ru/publ/north.htm> [in Russian].
9. Pokataeva, O.V. (2009). *Derzhavne reguljuvannja transformacii torgovel'no-ekonomichnih vidnosin: institucional'nij pidhid: Monografija [State regulation of the transformation of trade and economic relations: the institutional approach: Monograph]*. Zaporizhzhia: KPU [in Ukrainian].
10. Reshetilo, V.P. (2005). Institucional'nye sistemy v obshhestvennyh strukturah: mesto, rol' i transformacionnye funkcionii [Institutional systems in social structures: place, role and transformational functions]: Social'no-ekonomichni transformacii v epohu globalizacii. Socio-economic transformations in the era of globalization: *Materiali Vseukraïns'koï naukovo-praktichnoï konferencii – Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*. (pp.85-90). Poltava [in Russian].
11. Savin, E.V. (2005). Vosproizvodstvo chelovecheskogo kapitala v institucional'noj sisteme [Reproduction of human capital in the institutional system]. *Rossijskoe predprinimatel'stvo – Russian entrepreneurship, Vol. (71)*, 72-77. [in Russian].
12. Libanova, E.M. (Eds.). (2012). *Sustainable Human Development: Ensuring Justice: A National Report*. Uman: «Vizavi» [in Ukrainian].
13. Frolov, D.P. (2008). *Jevoljucionnaja perspektiva institucional'noj jekonomiki Rossii : monografija [Evolutionary perspective of the institutional economy of Russia: monograph]*. Volgograd: VolGU [in Russian].
14. Hlebnikova, N.V. (2011). Rynok truda v institucional'noj sisteme [The labor market in the institutional system]. *Ekonomicheskij zhurnal – Economic Journal, Vol. 2(22)*. Retrieved from http://economicarggu.ru/2011_2/hlebnikova.pdf [in Russian].
15. Shpikuljak, O.G. (2009). *Institucii agrarnogo rinku [Institutions of the agrarian market]*. Kiev: NNC

- «IAE» UAAN [in Ukrainian].
16. Site of Transparency International. Corruption Perceptions Index. *transparency.org*. Retrieved from <http://www.transparency.org> [in English].
  17. Helmke, G., & Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics, Vol. 2, 4, 725-740* [in English].

Olena Stryzhak, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Institutional Systems: Essence and Components

Theoretical foundations of institutional economics on definition of essence and content of the concept "institutional system" were further developed in the article. It is proved that institutions influence development of society and its spheres and sectors. Institutions which function in a society can accelerate or impede its development. Argued by author that development of theoretical foundations of research of institutional systems is the basis for justification and implementation scientific and practical recommendations on ways and means of institutional stabilization.

The institutional system is defined as a set of interrelated and interacting complementary formal and informal institutes that operate in society. Its dual nature is reflected in creation of human interaction's basis and its restrictive framework. Institutes that constitute an institutional framework are divided into formal and informal by the formalization level. Typology of informal institutions on the basis of definition of types of interaction between formal and informal norms supplemented and expanded by author.

It is grounded that the non-compliance formal rules and their replacement by informal evidence of the ineffectiveness of the existing institutional system of society. It is proposed to use the Corruption Perceptions Index as a proxy measure an estimation of quality the institutional system. It is concluded that an effective institutional system consists of an organic combination of formal and informal norms. Thus informal norms must not contradict formal norms.

institutional system, formal institutions, informal institutions

Одержано (Received) 17.11.2017

Прорецензовано (Reviewed) 14.12.2017

Прийнято до друку (Approved) 15.12.2017

УДК 336.01/.02:330.111.64

Л.В. Федосенко, доц., канд. екон. наук

Т.И. Иванова

«Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины, г. Гомель, Республика Беларусь»

Проблемные аспекты функций финансов и распределительного процесса общественного продукта

Исследованы распределительные и перераспределительные отношения в связи с развитием финансового рынка и обоснована необходимость выделения функции наращивания общественного богатства в качестве одной из основных функций финансов. Рассмотрено содержание финансовой системы государства, обоснованы взаимосвязи и взаимозависимости её сфер и звеньев. Предложено включать финансовый рынок в структуру финансовой системы государства в связи с тем, что он трансформирует денежные перераспределительные отношения и способствует приумножению общественного богатства. Система распределительных и перераспределительных отношений в обществе рассмотрена в контексте белорусского финансового законодательства

финансы, финансовая система, финансовый рынок, функции финансов, общественный продукт, национальный доход, распределение, перераспределение

Л.В. Федосенко, доц., канд. екон. наук

Т.И. Иванова

Гомельський державний університет імені Франциска Скоріні, м. Гомель, Республіка Білорусь

Проблемні аспекти функцій фінансів і розподільчого процесу суспільного продукту

© Л.В. Федосенко, Т.И. Иванова, 2017